

Düşünce Dünyasında
Türkiz
ULUSAL HAKEMLİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

DÜŞÜNCE DÜNYASINDA TÜRKİZ

Ulusal Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi

Yıl/Year: 14 • Sayı/No: 66 • Aralık/December 2023
ISSN: 1309-601X

ÖZEL GÜVENLİĞİN ULUSLARARASI SORUNLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: RUSYA-UKRAYNA SAVAŞINDA WAGNER GRUBU ÖRNEĞİ

*The Impact of Private Security on International Issues:
The Case of the Wagner Group in the Russia-Ukraine War*

Mustafa Kemal ÖZTOPAL

Doktora Öğrencisi, Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Giresun.
mustafaoztopal@gmail.com
ORCID: 0000-0002-0717-7859

Makalenin Türü: Araştırma Makalesi
Gönderim Tarihi: 26.10.2023
Kabul Tarihi: 09.11.2023
DOI: 10.59281/turkiz.1381456

Kaynak göstermek için:

Öztopal, M. K., (2023). Özel Güvenliğin Uluslararası Sorunlar Üzerindeki Etkisi: Rusya-Ukrayna Savaşında Wagner Grubu Örneği. *Düşünce Dünyasında Türkiz*, 14(66): 53-74.

İletişim / Contact

29 Ekim Caddesi 2654. Sokak No: 1 Gölbaşı-Ankara/Türkiye
Tel: +90 312 460 1779 • Faks: +90 312 460 1789

www.tasav.org • iletisim@tasav.org • turkiz.dergi@tasav.org

ÖZEL GÜVENLİĞİN ULUSLARARASI SORUNLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: RUSYA- UKRAYNA SAVAŞINDA WAGNER GRUBU ÖRNEĞİ

*The Impact of Private Security on International Issues: The Case
of the Wagner Group in the Russia-Ukraine War*

Mustafa Kemal ÖZTOPAL

Doktora Öğrencisi, Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Giresun.
mustafaoztopal@gmail.com
ORCID: 0000-0002-0717-7859

Özet

Güvenlik ihtiyacı insanlık tarihi kadar eski bir ihtiyaçtır. Bu ihtiyaç bireylerin olduğu gibi toplumların ve devletlerin de en temel ihtiyacı olarak süregelmiştir. Güvenlik, tehdit algısı ve savaşların yapısında meydana gelen değişimler, güvenlik kavramının zaman içerisinde değişmesine sebep olmuştur. Klasik anlamda devletin tekelinde olan güvenlik hem yapısal değişiklikler hem de liberal anlayışın küresel çapta yaygınlaşması sonrası hızlanan özelleşme dalgasından nasibini almıştır. Güvenliğin özelleşmesi, iç güvenlik konusunda bazı kolluk hizmetlerinin özel güvenlik şirket ve personelince icra edilmesini, dış güvenlik konusunda ise özel askeri güvenlik şirketlerinin yaygınlaşmasını beraberinde getirmiştir. Bunlardan özel askeri güvenlik şirketleri özellikle büyük devletler tarafından farklı çatışma sahalarında birçok görevde kullanılmaktadır. Bu çalışmanın temel amacı özel güvenlik ve özel askeri güvenlik şirketi kavramını açıklamak ve bir özel askeri güvenlik şirketi olarak Wagner Grubu'nun Rusya-Ukrayna Savaşı'ndaki rolünü analiz etmektir.

Anahtar Kelimeler: Özel Güvenlik, Özel Askeri Güvenlik Şirketleri, Uluslararası Sorunlar, Wagner Grubu, Rusya, Ukrayna.

Abstract

The need for security is as old as human history. This need has continued to be the most basic need of societies and states as well as individuals. Because of the changes in security, threat perception and the structure of wars, the concept of security has changed over time. Security, which was classically the monopoly of the state, has been affected by both structural changes and the wave of privatization that accelerated after the global spread of the liberal understanding. The privatization of security has brought about the performance of some law enforcement services by private security companies and personnel in the field of internal security and the proliferation of private military security companies in the field of external security. Among these, private military security companies are used in many missions in different conflict areas, especially by large states. The main purpose of this study is to explain the concept of private security and private military companies and to analyze the role of Wagner Group, a private military security company, in the Russian-Ukrainian War.

Keywords: *Private Security, Private Military Security Companies, International Issues, Wagner Group, Russia, Ukraine.*

Giriş

Güvenlik ihtiyacı hem bireylerin hem de toplumların en temel gereksinimlerinden birisi olarak süregelmiştir. Bu gereksinimi karşılamak amacıyla toplumlar çeşitli yapılanmalar oluşturmuşlar ve içerisinde bulunan zamanın güvenlik ihtiyacı doğrultusunda bu yapıları geliştirmeye çalışmışlardır. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte dünyanın genelinde liberal anlayış ve politikalar egemen hale gelmiş ve bununla birlikte birçok sektörde devletin etkinliği azalmıştır. Devletin etkinliğinin azalması bazı sektörlerde oluşan boşluğun özel sektör eliyle doldurulmasını beraberinde getirmiştir. Bunlardan birisi de daha önce devlet tekeline bulunan güvenlik konusunda yaşanmıştır. Güvenliğin özelleşmesi, klasik

anlamda kamu eliyle yürütülen bazı kolluk hizmetlerinin özel güvenlik şirketi ve özel güvenlik personeli vasıtasıyla yürütülmesi anlamına gelmekte iken ek olarak çatışma sahalarında eğitim, danışmanlık, istihbarat, lojistik, destek ve teknik hizmetler konusunda hizmet veren özel askeri güvenlik şirketleri son on yıllarda oldukça popüler hale gelmiştir.

Daha eski zamanlarda örnekleri olmakla birlikte özel askeri güvenlik şirketlerinin sayısı ve faaliyet alanındaki artış Soğuk Savaş sonrası döneme denk gelmektedir. Bunda şirket sayısının artması çok önemli bir faktör olmakla birlikte savaşların yapısında meydana gelen değişiklikler de oldukça etkilidir. Geleneksel olarak savaşan taraflar yüzyıllardır devletler iken, yakın tarihte meydana gelen savaş veya çatışmalarda her iki tarafın devlet olduğu durumlar istisna hale gelmiştir (Yalçınkaya, 2006: 250). Özel askeri sektörün ortaya çıkması konusunda mutabık kalınan üç temel neden olduğu varsayılmaktadır. Bunlardan birincisi, yukarıda da bahsedildiği üzere Soğuk Savaş sonrası serbest piyasa ekonomisi modeli ile gelişme gösteren özelleştirme dalgasıdır. İkincisi, orduların küçülmesi sonrası ortaya çıkan askeri işgücünün istihdam ihtiyacıdır. Ve son olarak üçüncüsü, büyük güçlerin gelişmekte olan dünyaya müdahale etmekteki isteksizliği olarak gösterilmektedir (Yalçınkaya, 2006: 256).

Bosna, Kosova, Afrika ülkeleri, Suriye, Libya ve daha birçok sahada faaliyet alanı bulan özel askeri güvenlik şirketlerinin en fazla gündeme geldiği ve bir sektör olarak gelişiminde dönüm noktası olarak kabul edilebilecek gelişme, 11 Eylül saldırıları sonrasında Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin Irak ve Afganistan müdahaleleri olsa da güncel ve önemli örneklerinden birisi Rusya-Ukrayna Savaşı'nda aktif rol alan Wagner Grubu'dur. İlk saha tecrübesini 2014 yılında Rusya'nın Kırım'ı ilhakı sırasında edindiği düşünülen bu şirketin daha sonra Ukrayna'nın doğusu, Suriye, Libya, Orta Afrika Cumhuriyeti, Mali ve Mozambik gibi ülkelerde çeşitli görevler üstlendiği bilinmektedir.

Özel askeri güvenlik şirketleri zaman içerisinde görevli buldukları bölgelerde bir güç olarak ortaya çıkabilmekte, çatışmalar organize edebilmekte, insan hakları ihlallerine konu olabilmekte ve hatta devlet yönetimine karşı harekete geçebilmektedirler. Wagner örneğinden hareketle Rusya'da Milli Savunma Bakanlığı ve Genel Kurmay Başkanlığı'nı hedef göstererek başlayan ve kısa süre içerisinde kontrol altına alınan isyan, bunu bir kez daha göstermiştir.

Bu bilgilerden hareketle bu çalışmada ilk olarak güvenliğin özelleşmesinin yani bir başka ifadeyle özel güvenlik kavramı ve özel askeri güvenlik şirketlerinin terminolojisine bakılmış ve bu şirketlerin uluslararası sorunlarda kullanımı analiz edilmiştir. Dünyanın farklı coğrafyalarında ortaya çıkan çatışma ve uluslararası sorunlarda bu tür şirketlerin rolü ele alınmıştır. Buradan hareketle çalışmanın esas amacı, Rus askeri şirketi Wagner'in Rusya-Ukrayna arasında devam eden savaştaki rolü ve etkisini ortaya koymaktır. Ayrıca zaman içerisinde güçlenen bu şirketlerin adının karıştığı insan hakları ihlalleri ve devlet unsurlarına karşı hareketleri sebebiyle ortaya çıkan durumu, son dönemde yaşanan Wagner isyanı üzerinden analiz etmek çalışmanın amaçları arasındadır. Bu amaçlar doğrultusunda çalışmanın temel varsayımı, özel askeri güvenlik şirketlerinin hemen hepsinin görev tanımının destek, danışmanlık ve teknik konular üzerine kurulu olmasına rağmen aktif olarak çatışma sahalarında muharip unsur olarak da kullanılabildiğini ve çatışmaların seyrine doğrudan etki edebildiğini ortaya koymaktır.

1. Özel Güvenlik Kavramı ve Özel Askeri Güvenlik Şirketleri

Bir ülkenin güvenliği denilince ilk akla gelen şüphesiz iç güvenlik ve dış güvenlik kavramları olmaktadır. Genel olarak devletlerin iç güvenlikleri polis ve jandarma, sahil güvenlik, bekçi, zabıta gibi genel ve yardımcı kolluklarca yürütülmekte iken dış güvenlik ise ordular tarafından sağlanmaktadır. Özel güvenlik ise son yıllarda

hızla gelişen ve genel kolluk kuvvetlerinin yürüttüğü işler dışında belirli alanlarda ve belirli yetkilerde çalışan ve devlete organik bir şekilde bağlı olmayan hizmetleri temsil etmektedir. Bu hizmetler eskiden kolluk kuvvetlerince yürütülmekte iken özel güvenliğin yaygınlaşması ve hacminin giderek artmasıyla özel güvenliğin kapsamına girmiştir (Mil, 2014: 118).

Özel güvenlik kavramının tanımı ile ilgili bir fikir birliği olmamakla birlikte birkaç tanımlama mevcuttur. Kakalik ve Wildhorn'a göre özel güvenlik; soruşturma, koruma, devriye, ikaz, zırhlı taşımacılık da dâhil olmak üzere güvenlikle ilgili her türlü hizmeti sağlayan özel kuruluş ve kişi olarak tanımlanmaktadır. Private Security Task Force (PSTF) ise kendi hesabına çalışan veya istihdam sağlayan, belli bir ücret karşılığında kişi, kurum veya kendileri için güvenlikle ilgili hizmet veren bireyler ve özel olarak finanse edilen kuruluşlar şeklinde bir tanımlama yapmıştır. Bir başka tanıma göre ise özel güvenlik; öncelikle suçun önlenmesi, kayıplar ve belirli kişilere, kuruluşlara veya tesislere zarar verilmesiyle ilgilenen, kamu kolluk kuvvetleri dışındaki bireyler, kuruluşlar ve hizmetler olarak ifade edilmektedir (Strom vd., 2009: 2-2).

Günümüzde özel güvenlik kavramı; kurumsal güvenlik, güvenlik görevlisi şirketleri, özel askeri güvenlik şirketleri, zırhlı araç işletmeleri, soruşturma hizmetleri ve buna benzer birçok terimi kapsamaktadır. Bu çalışmanın özü itibariyle bunlar arasından özel askeri güvenlik şirketlerine ayrıca bakmak yerinde olacaktır.

Özel askeri güvenlik şirketlerini analiz etmeden önce bununla doğrudan ilişkili olan paralı asker kavramına bakmak gerekir. Zira özel askeri güvenlik şirketleri paralı asker olarak sınıflandırılan bu unsurlardan oluşmaktadır. Paralı asker kavramı, siyasi çıkarlar veya meseleler ne olursa olsun herhangi bir ülke veya ulus için ücret karşılığı savaşan profesyonel nitelikteki askerleri ifade etmek için kullanılmaktadır (Eş-Şami, 2023). Paralı askerler uluslararası hukuk içerisinde yazılı olarak düzenlenmiştir. 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesi'nin 1. Ek Protokolü'nde paralı asker

kavramıyla ilgili bir düzenleme yapılmıştır. Buna göre ülke içinde ya da yurtdışında silahlı bir çatışmada savaşmak üzere silahlı hizmete kaydedilmiş, muhasamata (savaş, doğrudan düşmanlık) doğrudan katılmış, özel kazanç arzusu ile savaşta yer almak istemiş ve kendisine taraflarca ücret vaat edilmiş, ne taraflardan birinin vatandaşı olmayan ve yine taraflardan birinin kontrolündeki topraklarda ikamet etmeyen, taraflardan birinin silahlı kuvvetlerine mensup olmayan ve çatışmaya taraf olmayan devletler tarafından silahlı kuvvetlerde görevlendirilmemiş olanlar, paralı asker olarak tanımlanmış ve bu şekilde bir takım şartlara bağlanmıştır (Birleşmiş Milletler). Bir kişinin paralı asker sayılması için bu şartların tamamını sağlaması gerekmektedir.

Özel askeri güvenlik şirketi personellerinin Cenevre Sözleşmesi'nde yer alan şartların hepsini aynı anda taşıması oldukça zor hatta imkânsız bir ihtimaldir. Bu şartların tamamını yerine getirse dahi paralı askerler muharip statüsünün dışında kalmaktadırlar. Bir personelin muharip olarak değerlendirilmesi ve hukuki bir statü kazanabilmesi için devletin resmi silahlı kuvvetlerinin bir mensubu olması gerektiğinden hareketle, özel askeri güvenlik şirketi personeli ve paralı askerler, muharip unsur olarak değerlendirilemezler. Bu durum söz konusu kişilerin sivil hukuk kapsamında değerlendirilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır (Özalp, 2009: 67). Özel askeri güvenlik şirketlerinin muharip unsur olarak dünyanın çeşitli bölgelerinde çatışmalara dahil olması, bu bakımdan değerlendirildiğinde uluslararası hukukun açıkça ihlali anlamına gelmektedir.

Paralı asker kavramı, savaşların tarihi kadar eski bir kavram olmasına rağmen özel askeri güvenlik şirketi kavramı ise son on yıllarda popüler olmaya başlayan bir kavramdır. Soğuk Savaş'ın sona ermesine müteakip başta ABD ve Birleşik Krallık olmak üzere birçok ülke ordularını küçültmeye başlamış ve böylece daha önce ordu mensubu olan birçok eğitilmiş profesyonel asker boşa çıkmıştır. Bu askerler daha sonra özel askeri güvenlik şirketlerinde

farklı pozisyonlarında kendisine yer bulmuş ve çatışmalarda yer almak üzere sözleşmeler imzalamışlardır (Eş-Şami, 2023).

Güvenlik başta olmak üzere devletlerin maliyet ve ekonomik gerekçelerle birçok sektörde özelleşmeye gitmesi, kimi askeri hizmetlerin de özelleşmesini hızlandırmıştır. Sadece ekonomik gerekçelerle değil, savaş ve çatışmaların yapısında meydana gelen değişiklikler de bu şirketlerin kullanımını hızlandıran önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Çatışmaların doğasında, yapısında ve yoğunluğunda yaşanan değişimler tarafların yaklaşımlarını da değiştirmiş ve özel askeri güvenlik şirketler bu değişimin bir sonucu olarak daha popüler hale gelmeye başlamıştır.

11 Eylül saldırıları sonrası ABD'nin terörizmle mücadele politikası ile birlikte özel askeri güvenlik şirketi kavramı uluslararası güvenlik içerisinde kendine büyük bir uygulama alanı bulmuştur 2004 yılında yapılan bir araştırmaya göre dünya genelinde 110 ülkede faaliyet gösteren 90'nın üzerinde özel askeri güvenlik şirketi olduğu bildirilmiştir. Bunlar büyük çoğunluğu ABD, İngiltere ve Güney Afrika merkezli olmasına rağmen çeşitli çatışma alanlarında varlık gösteren ve eğitim, istihbarat, lojistik, muharebe ve güvenlik gibi alanlarda hizmet veren gruplar olarak değerlendirilmektedir (Verlöy, 2004). Soğuk Savaş sonrası hızla yaygınlaşan bir kavram olan askeri özel güvenlik şirketi konusunda ABD öncü olmakla birlikte, bu tarz güvenlik şirketleri sadece ABD, Birleşik Krallık ve Güney Afrika'da bulunmamaktadır. Bugün Almanya, Fransa, Polonya, Rusya, Avusturalya, Peru ve Cebelitarık gibi dünyanın farklı bölgelerinde özel askeri güvenlik şirketleri faaliyet göstermektedir.

Devletler özel askeri güvenlik şirketlerine farklı amaçlar çerçevesinde ihtiyaç duymaktadırlar. Güçlü askeri kapasiteye sahip devletler uluslararası hukukun yükümlülüklerinden kaçınmak, kamuoyunda oluşan olumsuz baskıdan kurtulmak ve maliyeti minimal hale getirmek için özel askeri güvenlik şirketlerine yönelirken, daha küçük askeri kapasiteye sahip olan devletler ise

daha askeri tecrübesini artırma, otoriteyi ve rejim güvenliğini devamlılığını sağlama gibi sebeplerle bu şirketleri tercih etmektedirler (İlbaş, 2023: 555). Bir devlet, başka devlet sınırları içerisinde kurulan ve faaliyet gösteren özel askeri güvenlik şirketinden hizmet alabilmektedir. Birleşik Arap Emirlikleri'nin ABD menşeli Blackwater, Kuzey ve Güney Afrika ülkelerinin Rusya menşeli Wagner ile sözleşme imzalayarak hizmet almaları bunun en bilinen örnekleri olarak gösterilebilir.

Özel askeri güvenlik şirketleri faaliyetleri ve sundukları hizmet alanlarına göre dokuz farklı sınıfa ayrılmaktadır. Bunlar a) saldırıya yönelik askeri operasyonlar, b) istikrarsız bölgelerde özel kişilere silahlı güvenlik hizmeti, c) kamuya ya da uluslararası müşterilere istikrarsız bölgelerde silahlı güvenlik hizmeti, ç) insani koruma, operasyon ve destek, d) askeri gözetleme, stratejik öneri ve istihbarat, e) mayın temizleme, f) asker ve polis eğitimi, g) askeri operasyonlar için lojistik ve tedarik, ğ) rehine durumlarında öneri ve/veya rehine kurtarma operasyonları olarak sıralanabilir (Taulbee, 2007: 3-4).

Özel askeri güvenlik şirketleri, zaman içerisinde insan hakları ihlalleri, sivillerin radikalleştirilmesi, buldukları bölgelerde düzmece çatışmaların yaratılması ve zayıf devletlerde halkın silahlanmasına neden olmak gibi illegal hareketler nedeniyle isimlerinden olumsuz şekilde bahsedilen yapılar haline gelmeye başlamışlardır. Bu bağlamda Birleşmiş Millet tarafından 1989 yılında ortaya koyulan "Paralı Askerlerin İstihdamı, Kullanımı, Finansmanı ve Eğitimine Karşı Uluslararası Sözleşme" başlıklı konvansiyon, bu şirketlerin görevlerini muharip alandan ziyade istihbarat faaliyetleri, askeri danışmanlık, askeri malzeme üretimi, muharebe dışı destek görevleri (mutfak hizmetleri, ağır araç sürücü hizmeti, temizlik hizmetleri, eğitim hizmetleri vb.) ve teknik hizmet gibi muharebe dışı alanlara yönelmelerini beraberinde getirmiştir (Keser, 2020: 38, 39).

2. Özel Askeri Güvenlik Şirketlerinin Uluslararası Sorunlarda Kullanılması

Özel askeri güvenlik şirketlerinin kullanımı ağırlıklı olarak Soğuk Savaş sonrası oluşan sistemde kendini gösterse de esasen sömürgecilik faaliyetlerini gerçekleştirmek üzere çok daha eskilerde kullanıldığını belirtmek gerekir. Örneğin 1600 yılında kurulan İngiliz Doğu Hindistan Şirketi, İngiltere'nin Hindistan'daki faaliyetlerinde önemli rol oynamıştır. Ticari bir şirket olarak faaliyet gösterse de askeri bir gücü vardır. Sömürge kapsamında dönemin mevcut hükümetini ortadan kaldırmak ve kukla hükümet kurulması konusunda etkili olmuştur. Benzer bir şirket 1602 yılında kurulan Hollanda Doğu Hindistan Şirketi'dir. Hollanda'nın sömürgecilik faaliyetlerini yürütmek üzere kendi ordusunu kuran ve savaş açabilen bir güce sahip olmuştur (Alpar, 2023).

Özel askeri güvenlik şirketlerinin asıl olarak yaygınlaşması ve daha aktif biçimde sahada kullanılması, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte hızlanmıştır. Bu bağlamda bu tarz şirketler farklı coğrafyalarda farklı amaçlarla kullanılmıştır. Örneğin, Dayton Barış Görüşmelerinin öncesinde Hırvatistan, Bosna'daki Sırlar açısından kutsal ve stratejik öneme sahip Krajina bölgesini, Military Professional Resources (MPRI) isimli bir özel askeri güvenlik şirketini kullanarak topraklarına katmıştır (Alabarda, 2020). Bu noktada MPRI'dan kısaca bahsetmekte fayda vardır. MPRI, ABD merkezli bir özel askeri güvenlik şirkettir. MPRI'nın hizmet alanı askeri eğitim, teçhizat, kuvvet tasarımı ve yönetimi, organizasyonel/operasyonel gereksinimler, insani yardım ve simülasyon gibi askeri konuları içermektedir (Adams, 1999: 8). Bölgede yaşanan önemli değişimlerden birisi olan bu hamlenin bir özel askeri güvenlik şirketi tarafından yapılması, bu tür şirketlerin uluslararası sorunlarda kullanıldığını gösteren önemli bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine aynı coğrafyada Kosova müdahalesinde onlarca özel askeri güvenlik şirketinin lojistikten inşaata kadar sahada aktif olarak kullanıldığı bilinmektedir. Dönemin ABD Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Dennis Reimer'in, ABD'nin başarısının

ardındaki nedenlerden birinin de bu şirketlerin katkısı olduğu yönündeki açıklaması bu bilgiyi desteklemektedir (Alabarda, 2020).

1995 yılında bir Afrika ülkesi olan Sierra Leone’de patlak veren isyan ve iç savaş, herhangi bir ülkenin amblemini taşımayan ancak iyi örgütlenmiş bir askeri grup tarafından bastırılmıştır. Böylesine bir harekâtın kim tarafından yapıldığı merak uyandırır da çok kısa bir süre sonra Executive Outcomes isimli bir özel askeri güvenlik şirketi tarafından yapıldığı ortaya çıkmıştır. Bu şirket 1989 yılında kurulan Güney Afrika merkezli şirket olsa da 1993 yılında İngiltere’de tescil edilmiştir ve Angola’daki iç savaşta da görev aldığı bilinmektedir. Executive Outcomes özel askeri güvenlik şirketlerinin etkin bir şekilde kullanımına örnek olan, dünyanın en kurumsal özel askeri güvenlik şirketi olarak kabul edilmektedir (İlbaş, 2023: 560).

Özel askeri güvenlik şirketlerinin kullanımı konusunda şüphesiz en fazla bilineni ABD’nin 11 Eylül saldırılarından sonra gerçekleştirdiği Afganistan ve Irak müdahaleleridir. Afganistan müdahalesinde özel askeri güvenlik şirketi personelleri çeşitli görevler üstlenmişlerdir. ABD müttefiki olan yerel paramiliter gruplarla birlikte savaş teçhizatının bakımı, lojistik, müşterek gözetleme ve hedefleme uçuşlarında bulunma ve hatta ABD ordusuna ait insansız hava araçlarını idare etme gibi görevlerde bulunmuşlardır (Gürcan, 2015: 54,55). Bu şirketlerin aynı dönemde Irak’ta kullanılması özel askeri güvenlik şirketlerinin en fazla uygulama alanı bulduğu saha olarak değerlendirilebilir. 2004 yılında yapılan bir çalışmada Irak’ta 60’tan fazla özel askeri güvenlik şirketi bünyesinde 20.000’den fazla personelin istihdam edildiği belirtilmektedir. Bu rakam söz konusu operasyonlarda ABD liderliğindeki diğer koalisyon üyelerinden daha fazla desteğin özel askeri güvenlik şirketleri tarafından sağlandığını ortaya çıkarmaktadır (Singer, 2004: 4). 2007 sonrası dönemde ise bu sayının 120.000’e ulaştığı bilinmektedir. Bu sayı o denli fazladır ki görev yapan özel askeri güvenlik şirketi personelinin ABD ordusu personeline oranının söz konusu dönemde %250 olduğunu göstermektedir (Keser, 2020:

22). Özel askeri güvenlik şirketlerinin Irak'ta kullanımı, uluslararası hukuk, insan hakları, Irak iç savaşı, Irak'ta güvenliğin piyasalaşması ve özel şirketlerin Irak'taki gelişmelere etkisi açısından yeni tartışma konularını beraberinde getirmiştir (Çağlar, 2020: 146). Irak'ta Blackwater, Titan ve Consolidated Analysis Center, Inc. (CACI) gibi özel askeri güvenlik şirketi personelinin dâhil olduğu birçok insan hakları ihlali gündeme gelmiştir. Bunlardan en bilinenleri Felluce Pususu, Necef Çatışması, Nisur Meydanı Katliamı ve Ebu Garip Cezaevi İşkence Olayı olarak sayılabilir. ABD ordusu Irak'tan çekilmiş olmasına rağmen Yeşil Bölge olarak adlandırılan bölgede koruma görevi adı altında Blackwater, Dyncorp ve Triple Canopy adlı şirketler faaliyet göstermeye devam etmektedirler (Gürcan, 2015: 80).

Özel askeri güvenlik şirketlerinin uluslararası alanda kullanıma bir başka örnek ise Rus şirketleri üzerinden verilebilir. Bu çalışmanın esas konusu Rus Wagner Grubu olmakla birlikte Rusya özelinde bu tür şirketlere tek örnek Wagner değildir. Rusya için sahada özel askeri güvenlik şirketi kullanımı yeni bir durum da değildir. Rusya'nın en eski özel askeri güvenlik şirketi olarak bilinen Cossacks, 1992'den bu yana Kafkasya, Kırım, Irak, Afganistan ve Yugoslavya gibi çatışma bölgelerinde faaliyet göstermektedir. Bu çalışmanın esas konusunu oluşturan Rus Wagner Grubu ise Ukrayna dışında Orta Afrika Cumhuriyeti, Suriye, Libya ve Sudan gibi ülkelerde faaliyet göstermektedir (Kalkan, 2022: 164).

3. Wagner Grubu

Wagner Grubu'nun her ne kadar lideri Yevgeni Prigojin tarafından 2014'te kurulduğu açıklanmış olsa da 2010'ların başında eski Spetsnaz (özel kuvvet birliği) subayı olan Dmitri Utkin tarafından kurulduğu düşünülmektedir. Rusya Federasyonu yasalarına göre özel askeri güvenlik şirketi benzeri yapıların faaliyetleri yasak olduğu için Wagner 2016'da Arjantin'de tescil edilmiştir. (Yiğit, 2023). Wagner'in personel alımları 2013 itibariyle başlamış ve ilk kullanımı olan Kırım'ın ilhaki döneminde yani 2014'te 10.000'e

yakın askeri olduğu değerlendirilmektedir. Muharip paralı askerlerden oluşan bu şirket güvenlik, koruma ve savunma görevleri dahilinde çatışmalara katılma, istihbarat toplama, stratejik planlama, lojistik ve danışmanlık faaliyetleri icra etmektedir (Askeroğlu, 2023). Gruba dahil olan personel sayısı net olarak bilinmemekle birlikte en az 10.000 personelinin olduğu ve Ukrayna Savaşı sırasında 40.000 mahkûmun gruba dahil edildiği ifade edilmektedir (Letrone ve Cabus, 2023).

Wagner Grubu adını her ne kadar Ukrayna'da duyurmuş olsa da Ukrayna dışında birçok sahada aktif rol üstlenmiştir. Wagner'in 2015'ten bu yana Suriye'de görev aldığı ve Şam yönetimine destek verdiği bilinmektedir. Resmi bir kayıt olmamakla birlikte 2017 yılında Suriye'de 5.000 Wagner personelinin yer aldığı ancak savaş nedeniyle askerlerinin çoğunu geri çektiği belirtilmektedir. Wagner'in Afrika'daki varlığı da dikkat çekicidir. 2018'de faaliyete başladığı Orta Afrika Cumhuriyeti'nde hem cumhurbaşkanı hem de ülkedeki altın ve maden rezervlerinin güvenliğini sağlama konusunda hizmet verdiği ifade edilmektedir. Libya'da Hafter'e bağlı milislerin yanında yer almakta olduğu Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov tarafından doğrulanmış ve "güvenlik işbirliği ve ticari amaçlarla" faaliyet gösterdiği ifade edilmiştir. Ayrıca Sudan, Mali ve Mozambik gibi ülkelerde binlerce personel ile birçok konuda görev yaptığı tahmin edilmektedir (Deveci, 2023).

4. Rusya-Ukrayna Savaşı ve Wagner'in Savaşta Rolü

Bu çalışmanın esas amacı Wagner Grubu'nun Rusya-Ukrayna Savaşındaki rolünü ve etkilerini ortaya koymak olduğu için bu bölümde öncelikli olarak genel hatlarıyla Rusya-Ukrayna Savaşı'nın arka planından ve Wagner Grubu'nun genel bilgilerinden bahsetmek faydalı olacaktır.

Kökene daha eskilere dayanmakla birlikte bugün halen devam eden savaşın daha iyi anlaşılabilmesi için 2014'te cereyan eden ve Kırım'ın Rusya'ya ilhakına sebep olan krizin hatırlanmasında fayda vardır. Sovyetlerin dağılmasından sonra Ukrayna'da bir türlü

tamamlanamayan devletin inşası, bağımsızlığından bu yana büyük bir sorun olarak süregelmiştir. Bu sorunsal demokratikleşme, liberal piyasa ekonomisi ve Avrupa-Atlantik güvenlik yapılarına yönelmek isteyen bağımsızlık yanlıları ile Rusya ile sıkı bağlar geliştirip Avrupa ve diğer Batı güçleri ile daha ihtiyatlı ilişki içinde olunmasını savunan pragmatist yaklaşımıcılar arasındaki görüş ayrılığına dayanmaktadır (Bingöl, 2014: 18). Ukrayna'da bu süreçte yaşanan hemen her seçim, Rusya yanlısı olarak bilinen bir adayın karşısında Avrupa Birliği (AB) ve Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (NATO) gibi entegrasyonlarla bütünleşmeyi savunan adayın yarışı olmuştur. Bunların kimisinde Viktor Yanukoviç gibi Rusya yanlısı, kimisinde ise Viktor Yuşçenko gibi Batı yanlısı lider zaferle ayrılmıştır. Ancak hepsinin ortak noktası, bu seçimlerin bazen 2004 yılında yaşanan Turuncu Devrim gibi kan dökülen ayaklanmalarla bazen de daha ılımlı tepkiler eşliğinde geçirilmesidir. 2010 seçimlerinden zaferle ayrılarak devlet başkanı olan Yanukoviç'in 2013 sonlarında imzalaması beklenen AB Ortaklık Anlaşması'nı askıya alması, protestoların başlamasını ve kısa süre içerisinde Euromaidan veya Onur Devrimi olarak bilinen geniş çaplı bir olaya dönüşmüş ve Yanukoviç'in görevinden azledilmiştir. Yanukoviç'in azledilmesi ve oluşan geçici hükümetin AB Ortaklık Anlaşmasını imzalayacağını ve Rusça'ya ikinci resmi dil statüsü veren Azınlık Dil Yasasını iptal edeceğini açıklaması, Rus etnik nüfusun yoğun olarak yaşadığı Kırım Özerk Cumhuriyeti'nde Rusya yanlısı protestoların artmasına neden olmuştur. Bunun üzerine Rusya tarafında Kırım'a askeri müdahale sesleri yükselmeye başlamış ve devamında Rus askeri birlikleri teçhizatlı ve disiplinli bir şekilde Kırım'da görünmeye başlamışlardır (Foxall, 2015: 4). Buna müteakip Kırım Özerk Cumhuriyeti Parlamentosu kontrol altına alınmış, hükümet değiştirilmiş ve dahası 16 Mart 2014 tarihinde Kırım'ın asli unsurları Kırım Tatar Türklerinin boykot ederek katılmadığı bir referandumla Kırım Rusya'ya ilhak edilmiştir.

Ukrayna'da yaşanan bu süreç Kırım'ın ilhaki ile son bulmamış, ülkenin doğu ve güneyinde Rusya lehine ayrılıkçı hareketler devam

etmiştir. Luhansk ve Donetsk'te 11 Mayıs 2014'te yapılan referandumlar ile Luhansk Halk Cumhuriyeti (LNR) ve Donetsk Halk Cumhuriyeti (DNR) olarak iki ayrı halk cumhuriyeti kurulduğu ilan edilmiş, bunlar daha sonra Novorossiya adı altında birleştiklerini ilan etmiş ve Ukrayna güvenlik güçlerinin müdahalesiyle Donbass Savaşı olarak tarihe geçen bir başka sorun patlak vermiştir (Koçak, 2015: 12,13). 2022'de başlayan savaşa dek bölgede Minsk Protokolleri kapsamında onlarca kez ateşkes ilan edilse de sular tam anlamıyla durulmamıştır. Bu süre zarfında Ukrayna yönetiminin Batı entegrasyonlarına dâhil olma isteği ısrarlı bir şekilde devam etmiş ve Cumhurbaşkanı Volodimir Zelenski tarafından 2020 yılı sonlarında NATO üyeliği ve Kırım'ın işgalden kurtarılmasına ilişkin stratejiyi içeren kararname onaylanmıştır. Bunun üzerine Rusya tarafından Kırım, Belarus ve Ukrayna'nın doğu sınırına askeri yığınak yapılmaya başlamış, Ukrayna'nın doğusunda yer alan Rus etnik nüfusun güvenliğine yönelik söylemler daha şiddetli biçimde gündeme gelmeye başlamıştır. 2022 yılının Şubat ayına gelindiğinde ise Ukrayna'nın doğusunda yaşanan ayrılıkçı çatışmalar belirgin şekilde artmaya başlamıştır. Dahası ilk başta Rusya dâhil hiçbir devlet tarafından tanınmayan LNR ve DNR, savaşın başlamasından hemen önce 2 Şubat 2022'de Rusya tarafından bağımsız birer devlet olarak tanınmış ve 24 Şubat 2022'de Ukrayna'ya özel askeri operasyon başlatıldığı ilan edilmiştir.

Wagner'in Ukrayna'daki varlığının 2014'teki Kırım'ın ilhakı süreciyle başladığı bilinmektedir. O dönemde Kırım'da kritik noktaları ele geçiren ve "küçük yeşil adamlar" olarak nitelendirilerek Rus askeri olmadıkları vurgulanan unsurların Wagner personeli olduğu iddia edilmektedir (BBC News Türkçe, 2020). Wagner'in iyi eğitilmiş personelinin Rus askerleri ile birlikte hareket etmesi ancak herhangi bir resmi bağlantısının bulunmaması, Kırım'ın kısa sürede ve sessizce ilhak edilmesini kolaylaştırmıştır. Wagner'in Kırım'da kullanılması, genellikle büyük devletlerce kullanılan hibrit savaşa bir örnek olarak

gösterilmektedir (Batusov, 2016). Wagner'in Ukrayna'da rol üstlendiği önemli konulardan birisi de Kırım'ın ilhakından sonra Ukrayna'nın doğusunda yaşanan çatışmalardır. Rusya tarafından ısrarlı bir şekilde reddedilse de Wagner'in profesyonel savaşçıların Ukrayna'nın doğusunda Rusya yanlısı ayrılıkçıların yanında sürece müdahil olduğu birçok kaynakta ifade edilmektedir. Wagner'in önce Kırım ve daha sonra Ukrayna'nın doğusunda sahada yer alması hem Afrika ve Orta Doğu ülkelerinde hem de 2022 itibariyle başlayan Rusya-Ukrayna Savaşı'nda tecrübeli bir şekilde hareket etmelerini kolaylaştırmıştır.

Şubat 2022'de başlayan savaşta özel askeri güvenlik şirketlerinin sahada kullanılması ile ilgili bir ilkin yaşandığına dikkat çekilmiş ve bu kapsamda bir özel askeri güvenlik şirketinin gayrinizami ya da sömürge savaşı dışında ilk defa bir cephe savaşında yer aldığı belirtilmektedir (Erdem, 2023). Savaşın başladığı günden bu yana Wagner Grubu'nun dâhil olduğu birçok haber, farklı kaynaklarda yer almıştır. Çıkan haberlerin birçoğu özellikle Ukrayna'nın doğusunda yaşanan çatışmalarda Wagner'in yer aldığını içermektedir. Popasna, Soledar ve Bahmut gibi yerlerde gerek Wagner'in kazanımlar elde ettiği veya tam aksine Ukrayna kuvvetleri tarafından bertaraf edildiğine dair birçok haber servis edilmiştir. Tüm bu haberler ve sosyal medya paylaşımları Wagner'in sahadaki varlığını ortaya koymaktadır.

Wagner'in sahada icra ettiği önemli faaliyetlerden bir tanesi Ukrayna'nın doğusunda Luhansk ve Donetsk oblastlarının bitişiğinde uzanan bir hat inşa edilmesidir. Grubun lideri Prigojin tarafından Wagner Hattı adı altındaki bu hattın temel amacının Rus kuvvetlerinin korunması olduğu açıklanmıştır (Lawlor, Hird vd., 2022). Ayrıca bu hatla Ukrayna kuvvetlerinin bu bölgeye ulaşımının engellenmesinin amaçlandığı da değerlendirilebilir.

Bunlarla birlikte Wagner'in savaş sırasında doğrudan rol aldığı önemli olaylar olduğu bilinmektedir. Bunlardan en önemlilerinden biri Mayıs ve Haziran 2022'de gerçekleşen Syevyerodonetsk

Muharebesi'dir. Savaş öncesi Luhansk'ın idari merkezi olan Syevyerodonetsk, Rusya'nın kontrolüne geçmiş ve burada yaşanan çatışmalarda Wagner askerlerinin desteği olduğu iddia edilmiştir (The Conversation, 2023). Wagner'in Ukrayna'daki önemli faaliyetlerinden birisi de Popasna şehrinin Rusların kontrolüne geçmesi sırasında verilen destektir. Önemli sayıda Wagner askerinin Popasna yakınlarına konuşlandırılması ve bu askerlerin gerek eğitim gerekse de teçizat kullanımı bakımında oldukça tecrübeli olması Rus ordusunun elini güçlendirmiştir (Ber, 2023).

Wagner askerlerinin dâhil olduğu gelişmelerden birisi de stratejik öneme sahip Bahmut yakınlarında yer alan ve tuz madeni kasabası olarak bilinen Soledar'ın ele geçirilmesidir. Her ne kadar Ukrayna tarafından yalanlansa da Wagner cephesinden yapılan açıklamaya göre Ocak 2023 başlarında kasabanın Wagner güçlerince ele geçirildiği ifade edilmiştir (Euronews, 2023). Wagner'in dâhil olduğu bir diğer önemli operasyon Bahmut şehrinin ele geçirilmesidir. Wagner lideri Prigojin tarafından Mayıs 2023 sonlarında şehrin ele geçirildiği ve Haziran ayı başında Rus ordusuna teslim edileceği açıklanmıştır. Kremlin'den yapılan açıklama ile Bahmut'u ele geçirmesinden dolayı Putin'in Wagner'i tebrik ettiğinin ifade edilmesi bunu doğrular nitelikte olmuştur (NTV, 2023).

Savaşın başında birçokları tarafından Rusya'nın Ukrayna'yı kısa sürede işgal edeceği beklenirken, Ukrayna'nın Batı'nın da desteğiyle gösterdiği direnç, Rusya'nın işini zorlaştırdığı gibi birçok kayıp vermesini de beraberinde getirmiştir. Böyle bir ortamda Wagner'in Rus ordusu ile birlikte cephede savaş dahil olması, savaşın seyrini etkileyen bir gelişme olmuştur. Savaş devam ederken binlerce mahkûmun Wagner personeli olarak Ukrayna'ya gönderilmesi, Rusya'nın cephede elini güçlendirmiştir.

Wagner'in Ukrayna'daki önemli rollerinden birisi ise Rusya'ya inkâr olanağı sağlamasıdır. 2014'te Kırım'ın ilhakında, Donbass Savaşı'nda ve nihai olarak 2022'de başlayan savaşta, Rusya'nın

eylemleri Wagner'in resmi olarak Rus ordusunun bir unsuru olmaması sebebiyle inkâr edilebilmiştir. Bu durum Rusya'nın Ukrayna'da uluslararası hukuktan doğabilecek olan yükümlülüklerden kaçınmasına da imkân tanımıştır. Ayrıca buna paralel olarak Wagner'e bağlı olarak cephede savaşan personel kayıpları, resmi olarak Rus ordusuna bağlı olmadıkları için Rusya tarafından daha az asker kaybı olarak açıklanabilmesine olanak sağlamıştır. Bu durum savaşın psikolojik boyutunun yönetilmesinde önemli bir husus olmuştur.

Ukrayna, Afrika ve Ortadoğu'da birçok görev icra eden Wagner ile Rusya arasında Ukrayna Savaşı devam ederken birtakım anlaşmazlıklar ve kopmalar yaşanmaya başlamıştır. Örneğin Rusya Savunma Bakanlığı tarafından yapılan Soldedar'ın ordu unsurlarınca ele geçirildiği açıklamasına karşın Wagner lideri Prigojin Kremlin'in kendi savaşçıları görmezden geldiğini ve onlara hakaret ettiğini açıklaması, bu anlaşmazlıkların bir göstergesi olmuştur (Independent Türkçe, 2023). Dahası Prigojin yayınladığı videolarla Rusya Savunma Bakanlığı'nın kendilerine yeterli desteği vermediğini vurgulayarak Rusya Savunma Bakanı Sergey Şoygu ve Genel Kurmay Başkanı Valeri Gerasimov'u hedef alan açıklamalar yapmıştır. 24 Haziran 2023 tarihine gelindiğinde ise Prigojin tarafından Wagner kamplarına Rus ordusu tarafından saldırı düzenlendiği ve kendilerinin ortadan kaldırılmaya çalışıldığı iddia edilerek, askeri yönetimin yaptığı kötülüğün durdurulması amacıyla Rostov'dan Moskova'ya hareket etmeye başladıkları ilan edilmiştir. Bunun bir askeri darbe değil adalet harekâtı olduğunu vurgulayan Prigojin, 25.000 personelin bu harekâta yer almaya hazır olduğunu iddia etmiştir (TRT Haber, 2023).

Bir isyan veya iç savaş girişimi olarak değerlendirilen ve aynı gün başkentin 200 km yakınlarına kadar ilerleyen bu hareket, Belarus Cumhurbaşkanı Aleksandr Lukaşenko'nun arabuluculuğu ile kısa süre içerisinde sona erdirilmiştir. Varılan anlaşma neticesinde Rusya tarafından Wagner üyelerine üç seçenek sunulmuştur. Birincisi Rus ordusuna katılmak, ikincisi Belarus'a

gitmek ve üçüncüsü evlerine dönmek. Wagner'in hem kendi hem de Ukrayna başta olmak üzere görev yaptığı bölgelerdeki faaliyetlerinin geleceği henüz belirsizliğini korumakla birlikte sayıları 10.000'i bulan Wagner üyesinin halen Belarus'ta varlık gösterdiği ifade edilmektedir (Euronews, 2023). Wagner'in lideri Prigojin'in 23 Ağustos'ta Moskova'dan St Petersburg'a giden bir jetin düşmesi sonucu ölmesi, Wagner'in geleceği ile ilgili durumu daha belirsiz hale getirmiştir.

Sonuç

Güvenlik algısında, uluslararası sistemde ve çatışma veya savaşların yapısında meydana gelen değişiklikler, güvenlik yapılarının da değişmesini beraberinde getirmiştir. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde yaşanan gelişmeler, daha önce paralı asker olarak varlık gösteren unsurların daha düzenli ve disiplinli bir biçimde özel askeri güvenlik şirketi adı altında revize edildiğini ve bu şirketlerin farklı coğrafyalarda farklı misyonlar edindiğini ortaya koymaktadır. Üst düzey kişilerin korunmasından çatışma sahalarında destek hizmetine ve hatta çatışmalara aktif katılıma varan bu misyonlar, Afrika'nın çeşitli ülkeleri, Irak, Afganistan ve Suriye gibi sorunlu bölgelerde kendini göstermiştir.

Wagner'in isyanı sonrası silahlı kuvvetlerin özelleşmesi ve özel askeri güvenlik şirketlerinin varlığı bir sorgulama konusu haline gelmiştir. Zaman içerisinde önemli operasyonlarda görev alan, tecrübesini geliştiren ve personel sayısını muazzam şekilde artıran bu yapıların bazen devletlere denk bazen de devletin içinde çok önemli bir güç olarak varlık göstermesi, bir tehdit olarak algılanmaya başlamıştır. Sadece Rusya özelinde değil Irak başta olmak üzere birçok bölgede özel askeri güvenlik şirketlerinin adının karıştığı insan hakları ihlalleri ile olumsuz bir izlenim oluşturan bu yapılar, Wagner isyanı ile birlikte daha fazla sorgulanır hale gelmişlerdir.

Devletler özel askeri güvenlik şirketlerine, giriştikleri müdahalelerde uluslararası hukukun getirdiği yükümlülüklerden

kaçınmak ve kamuoyunda devlet aleyhinde oluşan baskıyı minimize etmek gibi örtülü sebepler dışında, maliyeti en aza indirmek gibi ekonomik gerekçeler kapsamında yönelmektedirler. Ayrıca daha az askeri kapasiteye sahip devletler, korunma ve rejim güvenliğinin sağlanması gibi gerekçelerle özel güvenlik şirketlerine başvurumaktadırlar. Ancak özel askeri güvenlik şirketlerinin devletin bilgisi dâhilinde ya da dışında muharip görevlerde yer alması, zaman içerisinde ayrı bir güç olarak baş göstermesini beraberinde getirebilmektedir.

Sonuçla her ne kadar birçok konuda olumsuz bir izlenim ortaya çıkarsa da dünya genelinde özel askeri güvenlik şirketi sayısının ve faaliyet alanının büyüdüğü ve küresel bir sektör haline dönüştüğü görülmektedir. Uluslararası ilişkilerin ana aktörü olan devletlerin, bu tür devlet dışı yapılara aktif şekilde rol vermesi ve uluslararası sorunlarda kullanılması, özel askeri güvenlik şirketlerini disiplinin içerisine dâhil etmektedir.

Kaynakça

- Adams, T. K. (1999). The New Mercenaries and the Privatization of Conflict. *Parameters*, 29 (2): 5-25.
- Alabarda, Y. (2020). Wagner'den Blackwater'a özel askeri şirketler. *Fikir Turu*, 10 Şubat 2020, <https://fikirturu.com/jeo-strateji/wagnerden-blackwatera-ozel-askeri-sirketler/> (erişim: 18.10.2023).
- Alpar, G. (2023). Paralı Askerler, Özel Askeri Şirketler ve Wagner Gerçeği. *Stratejik Düşünce Enstitüsü*, 2 Temmuz 2023, <https://www.sde.org.tr/guray-alpar/genel/analiz-parali-askerler-ozel-askeri-sirketler-ve-wagner-gercegi-kose-yazisi-33389> (erişim: 20.10.2023).
- Askeroğlu, S. (2023). Rusya'nın paralı asker gücü Wagner nereye koşuyor? *Fikir Turu*, 24 Haziran 2023, <https://fikirturu.com/jeo-strateji/rusyanin-parali-asker-gucu-wagner-nereye-kosuyor/> (erişim: 23.10.2023).

- Batusov, Y. (2016). Mystery of Wagner's identity unfolded: he is Russian officer and head of large private military company in Russia, who eliminated Mozgovoy, Dremov, and other terrorist leaders, and now is fighting in Syria. Censor.Net, 31 Mart 2016, https://censor.net/en/resonance/381743/mystery_of_wagners_identity_unfolded_he_is_russian_officer_and_head_of_large_private_military_company?_cf_chl_tk=E4eReRZRe3redygRssENo4aCdKbFH8T5YPwC63Gvlo0-1698090867-0-gaNycGzNDJA (erişim: 23.10.2023).
- BBC News Türkçe (2020). Wagner Grubu: Libya'daki Rus paralı askerler hakkında neler biliniyor? 7 Ocak 2020, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51008162> (erişim: 23.10.2023).
- Ber, J. (2023). From Popasna to Bakhmut. The Wagner Group in the Russia-Ukraine War. Centre for Eastern Studies, 28 Nisan 2023, <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2023-04-28/popasna-to-bakhmut-wagner-group-russia-ukraine-war> (erişim: 08.11.2023).
- Bingöl, O. (2014). Ukrayna Krizinin Ulusal, Bölgesel-Küresel Bağlamı ve Gelecek Öngörülerini. Karadeniz Araştırmaları, 41 (41): 15-38.
- Birleşmiş Milletler. Protocol Additional to The Geneva Conventions of 12 August 1949, and Relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), Of 8 June 1977. https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.34_AP-I-EN.pdf (erişim 25.10.2023).
- Çağlar, M. T. (2020). ABD'nin Irak Müdahalesinde Güvenliğin Özelleşmesi: Sözleşmeli Personel ve Özel Askeri ve Güvenlik Şirketlerinin Rolü ve Etkileri. SİYASAL: Journal of Political Sciences, 29 (1): 143-163.
- Deveci, M. (2023). Rus paramiliter grup: Wagner. Anadolu Ajansı, 24 Ağustos 2023, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/rus-paramiliter-grup-wagner/2975388> (erişim: 23.10.2023).
- Erdem, A. K. (2023). Wagner ile Ukrayna'da bir ilk yaşanıyor... Askeri güvenlik şirketi, özel operasyon dışında cephe savaşında kullanılıyor. Independent Türkçe, 2 Ocak 2023, <https://www.indyrturk.com/node/594271/d%C3%BCnya/wagner-ile-ukraynada-bir-ilk-ya%C5%9Fan%C4%B1yor-askeri-g%C3%BCvenlik-%C5%9Firketi-%C3%B6zel-operasyon> (erişim: 24.10.2023).
- Euronews (2023). Wagner Ukrayna'da 'stratejik' Soledar kasabasını ele geçirdiklerini iddia etti Kiev yalanladı. 11 Ocak 2023, <https://tr.euronews.com/2023/01/11/wagner-ukraynada-stratejik-soledar-kasabasini-ele-gecirdiklerini-iddia-etti-kiev-yalanladi> (erişim: 24.10.2023).

- Euronews (2023). Aleksandr Lukaşenko: Wagner hayatta ve Belarus'ta yaşamaya devam edecek. 25 Ağustos 2023, <https://tr.euronews.com/2023/08/25/aleksandr-lukashenko-wagner-hayatta-ve-belarusta-yasamaya-devam-edecek> (erişim: 25.10.2023).
- Eş-Şami, T. (2023). Özel güvenlik şirketleri, nasıl küresel güç mücadelesinin aracı haline geldi? Independent Türkçe, 29 Ağustos 2023, <https://www.indytrk.com/node/657821/dunya/ozel-guvenlik-sirketleri-nasil-kuresel-guc-mucadelesinin-araci-haline-geldi> (erişim: 12.10.2023).
- Foxall, A. (2015). Putin's Peninsula: Crimea's Annexation and Deterioration. The Henry Jackson Society, Policy Paper No: 4, <https://henryjacksonsociety.org/wp-content/uploads/2015/03/Putins-Peninsula.pdf> (erişim: 22.10.2023).
- Gürçan, E. (2015). Irak Savaşının Bilinmeyen Aktörleri: Özel Askeri Şirketler. (Yüksek Lisans Tezi) Ankara: Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Independent Türkçe (2023). Rus güçlerinde Soledar çatlağı: Wagner'le ordu "zaferi" paylaşmadı. 14 Ocak 2023, <https://www.indytrk.com/node/599106/d%C3%BCnya/rus-g%C3%BC%C3%A7lerinde-soledar-%C3%A7atla%C4%9F%C4%B1-wagnerle-ordu-zaferi-payla%C5%9Famad%C4%B1> (erişim: 25.10.2023).
- İlbaş, S. (2023). Özel Askeri Şirketler Üzerine Bir İnceleme. Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi, 6 (2): 554-565.
- Kalkan, D. (202). Devletin Güç Kullanma Tekeli ve Özel Askeri Şirketler. Bölgesel Araştırmalar Dergisi, 6 (1): 148-173.
- Keser, A. (2020). Özel Askeri Şirketlerin Küresel Yayılımı ve Geleceği. SETA, Sayı 154, <https://setav.org/assets/uploads/2020/02/R154.pdf> (erişim: 20.10.2023).
- Koçak, M. (2015). Bölgesel Çatışmadan Küresel Krize Doğu Ukrayna, SETA, Sayı 35, https://file.setav.org/Files/Pdf/20150810170743_135_doguukrayna_web.pdf (erişim: 23.10.2023).
- Lawlor, K., Hird, K. vd. (2002). Russian Offensive Campaign Assessment, October 19. The Institute for the Study of War (ISW), 19 Ekim 2022, <https://www.iswresearch.org/> (erişim: 24.10.2023).
- Letrone, W. ve Cabus, T. (2023). The Wagner Group and the Question of the Legal Attribution of the Acts of Private Actors to a State. Cambridge Core Blog, 24 Temmuz 2023, <https://www.cambridge.org/core/blog/2023/07/24/the-wagner->

- group-and-thequestion-of-the-legal-attribution-of-the-acts-of-private-actors-to-a-state/ (erişim: 24.10.2023).
- Mil, H.İ. (2014). Türkiye'de Özel Güvenlik Sistemi ve Yönetimi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 4 (1): 117-134.
- NTV (2023). Wagner Ukrayna'nın Bahmut kentini Rus ordusuna teslim ediyor. 25 Mayıs 2023, https://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/wagner-ukraynanin-bahmut-kentini-rus-ordusuna-teslim- ediyor,VcfgjuFeX0ywDKZfNidhCQ/ALDN2ytHXEG0Oge7pzKs_g (erişim: 24.10.2023).
- Özalp, O. N. (2009). Özel Güvenlik ve Askeri Firmaların Uluslararası Hümaniter Hukuka Göre Statüsü ve Montreaux Dokümanı Bağlamında Yeni Arayışlar. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 67 (1-2): 57-77.
- Strom, K., Berzofsky, M. vd. (2009). The Private Security Industry: A Review of the Definitions, Available Data Sources, and Paths Moving Forward. The Office of Justice Programs, Aralık 2010, <https://www.ojp.gov/pdffiles1/bjs/grants/232781.pdf> (erişim: 11.10.2023).
- Taulbee, J. L. (2002). The privatization of security: Modern conflict, globalization and weak states. Civil Wars, 5 (2): 1-24.
- The Conversation (2023). What the Wagner Group revolt in Russia could mean for the war in Ukraine. 24 Haziran 2023, <https://theconversation.com/what-the-wagner-group-revolt-in-russia-could-mean-for-the-war-in-ukraine-208428> (erişim: 08.11.2023).
- TRT Haber (2023). Rus devleti ile Wagner grubu arasında kriz çıktı. 24 Haziran 2023, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/rus-devleti-ile-wagner-grubu-arasinda-kriz-cikti-777213.html> (erişim: 25.10.2023).
- Verlöy, A. (2004). Making a Killing. New Internationalist, 2 Mayıs 2004, <https://newint.org/features/2004/05/01/private-military-companies/> (erişim: 13.10.2023).
- Yalçınkaya, H. (2006). Özel Askeri Sektörün Oluşumu ve Savaşların Özelleşmesi. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 61 (3), 247-277.
- Yiğit, Ö. Ü. (2023). Wagner Grubu kimdir, ne zaman kuruldu? Wagner ordusunun tarihçesi. NTV, 24 Haziran 2023, <https://www.ntv.com.tr/dunya/wagner-grubu-kimdirwagner-grubu-tarihcesi,Gov96b270UOTotWZYbEy8w> (erişim: 23.10.2023).